

1982 Anayasası'nın Hazırlanma Süreci

Eyüp TOPRAK⁴

Makale Bilgisi

Makalenin Geliş Tarihi:
30.11.2020

Makalenin Kabul Tarihi:
24.12.2020

ÖZET

Türkiye 12 Eylül 1980 günü yeni bir döneme girdi. 12 Eylül 1980 günü ordu yönetime el koydu. Darbeden sonra, ülkede yaşanan sorunları çözmek amacıyla yeni reformlar yapıldı. Bu reformlardan en önemlisi kuşkusuz, yeni bir anayasa yapımıydı. 1982 Anayasası Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı başkanlığında 236 gün kadar kısa bir süre içinde hazırlandı. Dar bir kurul tarafından hazırlanan anayasa, dönemin koşullarının da etkisi altında yüksek bir oranda kabul gördü. Askerî yönetimin etkisi altında yapılan referandumda hayır oyu kullanmak neredeyse imkânsızdı. Tasarı olarak hazırlanıp toplumun önüne sunulduğu sürece kadar anayasa oluşum sürecinde yeterince eleştirilemedi. Toplumsal gelişmenin dinamiklerine açık olmayan anayasa, kabul edildiği dönemden günümüze kadar, birçok maddesi birden fazla kez değişikliğe uğradı. Bu çalışmada 1982 Anayasasının oluşum süreci ve anayasayı hazırlayan ekip incelenecek ve 1961 Anayasası ile olan karşılaştırması yapılacaktır. Anayasanın oluşumundaki dinamiklere ve hazırlanış biçimine değinilecektir. Çalışma sırasında, özellikle süreli yayınlardan faydalanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Darbesi, Anayasa Yapımı, 1961 Anayasası, 1982 Anayasası.

The Preparation Process of the 1982 Constitution

ABSTRACT

September 12, 1980 Turkey entered a new era. On September 12, 1980, the army seized power. After the coup, new reforms were made to solve the problems in the country. Undoubtedly, the most important of these reforms was the creation of a new constitution. 1982 Constitution, it was prepared under the presidency of Orhan Aldıkaçtı in 236 days. The constitution, prepared by a narrow council, was highly accepted under the influence of the conditions of the period. It was almost impossible to vote in the referendum held under the influence of the military administration. Until it was prepared as a bill and presented to the public, it could not be criticized sufficiently in the constitution formation process. The constitution, which is not open to the dynamics of social development, has undergone changes more than once since its adoption. In this study, the formation process of the 1982 Constitution will be compared with the constitution drafting team and the 1961 Constitution. The dynamics in the formation of the constitution and the way it was prepared will be mentioned. During the study, periodicals were especially used.

Keywords: September 12 Coup, Constitution Making, 1961 Constitution, 1982 Constitution.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nde tarihsel süreç içerisinde anayasalar birçok kez değişikliğe uğradı. Dünyada anayasalar, gücünü ve saygınlığını eskiliğinden, istikrar içinde süregelmesinden alan kanunlardır. Kanunlarda olan değişim, toplumu da değişikliğe zorlamaktadır (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 141). Tam tersi toplumdaki değişimler de kanunlarda değişikliği zorunlu kılmaktadır. Millî bünyeye uygun bir anayasa

⁴ Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van/ Türkiye. E-posta: eyuoptoprak2023@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6482-7440

düzeni içinde istikrara kavuşmak bir millet için en çok arzu edilen haldir. Anayasa yapıcılığındaki hüner, anayasanın yapılmasına yol açan büyük toplumsal olayın sağlamış olabileceği geçici kolaylıklara kapılmadan, toplumsal güçlerin gelecekteki gelişmelerini göz önünde bulundurabilmektir (Soysal, 1997: 9).

Türk devleti beş bin yıl dolayında bir geçmişe sahipken, devleti tüzel bir çerçeveye oturtan ve devlet-yurttaş ilişkilerini düzenleyen yazılı anayasaların Türkiye’de yalnızca iki yüzyıllık bir geçmişi vardır. 1980 yılına gidilen süreçte siyasette yaşanan tikanıklar, parlamentonun verimli çalışmaması, yürütmenin güçsüzlüğü, anarşinin önlenememesi, suikastlar ve bunun gibi birçok olumsuzluklar yaşandı. Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunundaki 35.maddeyi gerekçe göstererek ülke yönetimine el koydu. Darbe sonrasında, 12 Eylül anlayışına uygun olarak ülke yönetimi inşa edilmeye başlandı. Millî Güvenlik Konseyi’ne (MGK) göre 1961 Anayasası “genel olarak zayıf, suiistimale açık, TBMM’deki işleyişi yavaşlatan, siyasal haklar bakımından geniş hakları içinde barındıran” bir anayasaydı. MGK’ya göre anayasa, “güçlü, suiistimale kapalı, TBMM’deki işleyişi yavaşlatmayan” bir anayasa olmalıydı.

1. ANAYASANIN TANIMI

Bir devletin temel kuruluşunu ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerini belirleyen kurallar bütünü, o devletin anayasal düzenini oluşturur (Onar, 1993: 1). Anayasa, devletin temel yapısını, örgütlenişini ve işleyişini düzenleyen kuralları gösterir. Devlet yönetimini düzenleyen ana kurallar çoğu kez, “anayasa” denen tek bir yasa içinde toplanır (Gözübüyük, 2007: 3). Orhan Hançerlioğlu (1996: 54) ise anayasayı; “Bir ülkenin bütün yasalarının dayanağı olan temel ilkeleri saptayan yasalardır. Devletin kuruluşunu, bireylerin hak ve sorumluluklarını düzenler. Hiçbir yasa, anayasaya aykırı olamaz.” şeklinde nitelendirmektedir. Devletin organları ve bu organların birbirleriyle ilişkileri ve işlevleri anayasalarca düzenlenir. Şayet bu düzenlemelere bağlı kalınmazsa, o zaman devletin fiilleri meşru olmayacaktır (Turhan, 1997: 9). Türkçede “anayasa” olarak kullandığımız sözcük kavramsal kökenini Latince “kurmak (constituo)” ya da “kuruluş (constitutio)” anlamına gelen sözcüklerde bulur. Modern anlamda anayasalar XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır (Oder, 2016: 14).

Anayasalar, başlangıç metinleri ile sistemin üzerine inşa edildiği felsefeyi ortaya koymayı amaçlamışlardır (Doğan, 2012: 1). Anayasa öncelikle devletin temel yapısını, örgütünü, bu örgütün işleyiş kurallarını gösterir. Aynı zamanda, çıkarılacak kanunların, uymak zorunda oldukları temel ilkeleri de gösterir. Bu temel ilkeler çoğu zaman, insan hak ve özgürlükleri için yapılan çeşitli mücadeleler sonucunda ortaya çıkmıştır (Tanilli, 1996: 109). Anayasa, biçimsel bakımdan, özel yollarla oluşturulan ve özel bir yürürlük güvencesiyle pekiştirilen, meşruluğunu da halk iradesinden alan bir hukuk metnidir. Anayasa, güçsüzün güçlüye karşı sığınağı, korunağıdır. Keyfiliğe, zorbalığa, baskıya, sömürüye karşıdır; insan onurundan, kişi özgürlüklerinden, eşitlikten yanadır (Tanilli, 2004: 91).

2. 1982 ANAYASASININ OLUŞMASINI SAĞLAYAN ETMENLER

12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri, kendi iç hizmet yasası hükümlerine göre üstlendiği “Türkiye Cumhuriyetini koruma ve kollama” görevini dayanak gösterip ülke yönetimine el koydu (Millî Güvenlik Konseyi, 1981: 9). 1980 öncesinde; siyasette yaşanan tikanıklar, parlamentonun verimli çalışmaması, yürütmenin güçsüzlüğü ve anarşinin önlenememesi 12 Eylül 1980 sonrasında başlayan yeni anayasa arayışlarında belirleyici olmuştur (Serdaroğlu, 2001: 332).

Askerî müdahalenin ardından yeni bir anayasa yapma çalışmaları 1 Kasım 1980’de başladı. Bu amaçla yeni anayasanın hazırlanabilmesi için Kurucu Meclis oluşturuldu. Anayasa halkoylamasına sunulana kadar ve yeni seçimler yapılana kadar MGK ve Kurucu Meclis görev yapacaktı (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002:7). MGK yayınladığı bir bildiri ile anayasanın geçici hükümlerinin tartışılmasını yasakladı. Geçici hükümler; 7 yıl süreyle Kenan Evren’in anayasa referandumuyla birlikte Cumhurbaşkanı seçilmesi, konsey üyelerinin Cumhurbaşkanı konseyini oluşturmaları, siyasal parti liderleri ve yöneticilerine 10 yıl süreyle her türlü

siyaset yapma yasağının getirilmesi gibi oldukça tartışmalı hükümlerdi. Sözü edilen bildiriyle birlikte gazetelerde bu konu hakkında en ufak bir eleştiriye rastlanmadı (Kerestecioglu, 2002: 332).

1982 Anayasasının oluşumunda en belirleyici rolü, TSK'yı temsilen beş kişilik bir askeri komite üstlendi (Tanör, 1994: 114). 1982 Anayasasının önemli bir bölümü, MGK kararlarının anayasallaştırılmasına dayanır. Yani Konsey, darbenin hemen ardından kabul ettiği “Anayasal Düzen Hakkında Kanun” çerçevesinde oluşturduğu yasaları 1982 Anayasa metninde kullanarak, anayasa kuralına dönüştürdü (Ayan, 2007: 8).

3. DANIŞMA MECLİSİ VE KURUCU MECLİS

MGK, 27 Ekim 1980’de yayınladığı “Anayasa Düzeni Hakkında Kanun” ile birlikte devlet yönetimindeki durumlarını hukuksal bir zemine konumlandırdı. Yasanın 1. maddesinde belirtildiği üzere “diğer maddelerde belirtilen istisnalar saklı kalmak üzere” 1961 Anayasası geçerliliğini korumaktaydı (Sabuncu, 2001: 4). Anayasanın halk oylamasına sunulup resmi gazetede kabul edilene kadar da durum böyleydi.

Danışma Meclisi üyeleri titizlikle seçildi. Kenan Evren’in damadı olan Erkan Gürvit, aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Güvenlik ve İstihbarat Danışmanlığı görevini üstlenmişti. Gürvit, köşkte oluşturduğu bir çalışma grubu aracılığıyla üyelerin seçimini özenle gerçekleştirdi (Milliyet, 8 Aralık 1988) .

Danışma Meclisinin nasıl oluşacağı, “çerçeve yasa” ile belirlendi. Meclis’in her yaptığı iş, MGK üyesi 5 general tarafından yok sayılabiliyordu. Sorumlulukları ve yetkileri kısıtlı olan Danışma Meclisine 120 kişinin seçileceği illerden 11.640 aday başvurdu. İlginç olanı başvuranların sayısı değil, başvuranların mesleki kimlikleriydi.

Başvuru Beyanlarına Göre;	Bu Kişilerden Seçilenler İse;
1180 Profesör, öğretim üyesi,	34 Prof, öğretim üyesi, öğretim elemanları,
4043 Bürokrat (yargı elemanları dâhil)	47 Bürokrat (yargı elemanları dâhil)
628 Asker (emekli)	22 Asker (emekli)
630 İş adamı (yöneticiler dâhil)	15 İş Adamı
130 Büyük toprak sahibi	7 Büyük toprak sahibi
80 Gazeteci	3 Gazeteci
170 İdareci	7 İdareci
513 Emekli	5 Emekli
40 Sendikacı	4 Sendikacı
528 Öğretmen	1 Öğretmen
30 Sanatçı	-
1539 Esnaf	-
595 İşçi	-
713 Çifçi	-
770 Serbest Meslek	7 Serbest meslek
79 Eski Parlamenter	6 Eski Parlamenter
Toplam 11.640 Kişi	Toplam 160 Kişi

(Tanör, 1994: 103).

Kurucu Meclis, MGK’nın 29 Haziran 1981’de çıkardığı bir kanun ile oluşturuldu. 23 Ekim 1981’de göreve başladı. Kurucu Meclisin amacı, “Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığı ve bölünmezliği ve toplumun huzurunu korunarak, millî dayanışma ve sosyal adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden eşitlik ilkesine göre, yararlanmasını ve hukukun üstünlüğünü sağlayacak demokratik, laik

hukuk devletin kurulması için gereken hukuki düzenlemelerle Anayasayı, siyasi partiler ve seçim kanunlarını yapmak”tı (Yılmaz, 2012: 180).

Danışma Meclisi, siyasî partilere mensubiyeti olmayan kişilerdi. Danışma Meclisi üyeleri, yine 1961’dekenden farklı olarak herhangi bir kurum ya da kuruluşu temsilen gelmiş değillerdi. Bir başka fark da, yaş ve öğrenim tabanının daha yüksek tutulmuş olmasıdır (Tanör, 1994: 104).

4.1982 ANAYASASI’NIN KABULÜ

Anayasa taslağı 7 Temmuz 1982’de tamamlandı ve ağır eleştirilerle karşılandı. İlk tepki basından geldi. Bununla birlikte, taslağın tümü üzerindeki görüşmeler bitip de maddelere geçilme sırası geldiğinde, sadece bir tek olumsuz oy (Tunceli temsilcisi Kamer Genç) vardı. Genel Kurul geçici maddeler ve başlangıç bölümü üzerinde de durduktan sonra ilk turu tamamladı. Bir ay kadar sonra başlayan ikinci tur görüşmeleri sonunda 23 Eylül’de yapılan oylamada 120 kabul, 7 ret, 12 çekimser oyla anayasa taslağı Danışma Meclisinde kabul edilmiş oldu. 17 kişi ise oylamaya katılmamıştı. (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 8).

Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı anayasanın hazırlanması sürecinde *“Türk milletine layık olduğu anayasayı armağan edeceğiz”* (Tercüman, 5 Ağustos 1982) diyerek yapılmakta olan anayasaya inancını yansıtacaktı. Anayasa Komisyonu taslağı yaklaşık 236 günde hazırlandı (Milliyet, 18 Temmuz 1982). Aldıkaçtı hazırlanan anayasa için *“Bu anayasa torunlarımız için yapıldı”* (Güneş, 24 Eylül 1982) diyerek anayasanın uzun ömürlü olacağını düşünüyordu. Ancak 1982 Anayasası’nın hazırlanışı sırasındaki genel ortamın, demokratik bir anayasanın oluşturulması açısından nasıl elverişsiz olduğunu, Aldıkaçtı dahi farkındaydı: *“Şu anda en büyük güçlüğüümüz, demokratik bir anayasayı demokratik olmayan bir ortamda yapmaktan kaynaklanıyor”* (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1982).

MGK hazırlanan anayasa taslak metnini alıp 12 Eylül yönetim anlayışına uygun değişiklikleri de yaparak tasarımı kamuoyuna 19 Ekim 1982’de açıkladı (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002: 8). Anayasa 7 Kasım 1982 günü yapılan seçim sonucu %8.63 hayır oyuna karşılık (1.273.584 seçmen), %91.37 evet (18.553.278 seçmen) oyuyla kabul edildi (Günaydın, 8 Kasım 1982). Yeni anayasanın kabul edilmesiyle birlikte Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçildi (Cumhuriyet, 8 Kasım 1982). 9 Kasım 1982 tarihi itibarıyla de yürürlüğe girdi (Resmi Gazete, 9 Kasım 1982).

12 Eylül harekâtından sonra Kenan Evren, 7 Kasım’da yapılan halkoylamasında kabul edilen anayasanın geçici 1. maddesi uyarınca, 7 yıllık bir süre için Türkiye Cumhuriyeti’nin 7. cumhurbaşkanı oldu. 12 Kasım’da göreve başlayan Evren, genelkurmay başkanlığı görevini 1 Temmuz 1983’te Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin’e devretti. MGK Başkanlığı ise 6 Kasım 1983’teki genel seçimlerin ardından oluşan TBMM’nin toplanıp meclis başkanlığı divanını oluşturduğu 7 Aralık 1983’te sona erdi (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002:42).

1982 Anayasası getirmiş olduğu düzenlemelerle toplumu *“aşırı politik”* olmaktan çıkarmayı amaçlıyordu. Bir başka amaç, toplumsal, siyasal, ekonomik bakımdan kişisel ve örgütsel haklar bakımından devletin daha güçlü kılınmasıydı. Ayrıca özel valilerin, genel olarak da idarenin yetkileri çok artırıldı. Böylece kişisel hak ve özgürlüklerin kullanılmasına ciddi denetimler getirildi. Basın yasası, sendikalar yasası, dernekler yasası, siyasal partiler yasası, yükseköğretim yasası gibi yasalar ile yeni düzenlemeler günlük yaşamın tüm alanlarında yaygınlaştırıldı. Sanat, edebiyat ve kültür alanı da bu yaygınlaştırmanın dışında bırakılmadı. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri, yirmi yıl önce 27 Mayıs müdahalesi ile yaptığı düzenlemeleri, hemen hemen tümüyle sınırlama ve kısıtlama altına aldı. (Kongar, 1998: 199). Bu anlamda, 12 Eylül darbe anayasası, 27 Mayıs darbe anayasasına göre daha katı ve kuralcı bir nitelik taşıyordu. 1982 Anayasası ile yeni bir düzen kuruldu. Bu düzenin, 12 Eylül’ün devamı olacağı, en azından izlerini taşıyacağı belliydi. Yeni demokratik düzenin sorumluluğunu yeni partiler, yeni politikacılar üstlendi. Yeni partiler, yeni politikacılar ortaya çıkarken yeni liderler de kendisini gösterme imkânı buldu (Yaşar, 1990: 58).

Referandumda seçmenin önüne iki sandık konuldu. Birinci sandıkta 1982 Anayasası'na, öteki sandıkta cumhurbaşkanı adayı ya da adaylarına oy verilmesi istendi. Kimi hukukçular ve bazı asker üyeler bu öneriye karşı çıktılar. Başka cumhurbaşkanı adayları çıkarsa Kenan Evren'le rekabet edebilirdi. Bu ise Evren'in itibarına, güvenilirliğine gölge düşürürdü. Oysa o günlerde Evren'in karşısına cumhurbaşkanı adayı olarak çıkacak kimlikte siyasetçi yoktu. Kimi siyasetçiler hapiste, kimileri de MGK'nın koyduğu 10 yıl siyaset yasağıyla dönem ve devre dışı olmuştu (Arcayürek, 2007: 219).

MGK Başkanı Kenan Evren anayasa üzerinden yapılan eleştirileri oldukça sert bir şekilde eleştirdi: *"Bunların amaçları, bu Anayasayı değiştirip 1961'e benzetmek. Ben Anayasa konuşmalarında vatandaşlarıma bu Anayasaya ben kefil oluyorum dedim. Kefil olduğum bir Anayasanın değiştirilmesine sonuna kadar karşı çıkarım. Yüzde 92,5 gibi bir oyla kabul edilmiştir. Eğer sizin oyunuzda sunduğum zaman, sizler tasvip ederseniz, o zaman bir şey diyemem. Fakat kolay kolay öyle Anayasanın orasından burasından delik açtırmam."* (Oran, 1989: 178). Anayasa için yine Kenan Evren *"Anayasaya ben kefilim"* (Hürriyet, 29 Mayıs 1984) diyerek güçlü bir anayasanın yapıldığını söyledi. Evren, *"Bu anayasanın kaderini kötü niyetlilerin keyfine terk edecek değiliz"* (Milliyet, 25 Ekim 1982) diyerek yeni anayasanın bir reaksiyon anayasası olmadığını ifade edecekti (Milliyet, 2 Kasım 1982).

1982 Anayasası Gazeteciler Cemiyeti tarafından, basın özgürlüğü kalmayacak endişesi ile mesafeli karşılandı (Milliyet, 24 Temmuz 1982). Anayasa tasarısı edebiyat çevrelerini de memnun etmedi. Yazar Adalet Ağaoğlu, *"Tasarı bulanık ayrıntılara bel bağladığı için bana güven vermiyor"* diyerek 1982 Anayasası'nı eleştirdi. Sinema yönetmeni Atif Yılmaz, *"1982 Anayasa tasarısı güncel hastalıklara yanlış bir tedavi yöntemiyle yaklaşıyor"* diyerek anayasa daha kabul edilmeden eleştiride bulunacaktı (Güneş, 22 Temmuz 1982).

Akademik camiada da 1982 Anayasası eleştirildi. Prof. Dr. Aydın Aybay, *"Bu başarısız metin Türk ulusuna yakışan bir şekle sokulmalı"* diyerek anayasa tasarısını başarısız buldu. Prof. Dr. Feridun Ergin, *"Temel davlarımıza dengeli ve istikrarlı çözümler getiremiyor"* diyerek yeni anayasayı yetersiz görmekteydi (Milliyet, 20 Temmuz 1982). Prof. Dr. Cem Eroğul, *"Yeni anayasa tasarısı 1961 Anayasasına göre bir geri adım niteliğindedir. Bu niteliği, özellikle temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesinde ortaya çıkmaktadır"* diyerek eleştirecekti (Milliyet, 21 Temmuz 1982). Anayasa tasarısının kamuoyunda ve ilgili çevrelerde gerektiği gibi tartışılabilmesi amacıyla 52 ve 65 Sayılı MGK'nın kararlarının kaldırılması gerekmekteydi (Milliyet, 20 Temmuz 1982). 52 ve 65 Sayılı MGK kararlarıyla birlikte anayasa tasarısını eleştirmek imkânsız hale geldi.

5. 1961 ANAYASASI İLE 1982 ANAYASASI'NIN KARŞILAŞTIRILMASI

1982 Anayasasının hazırlanması aşamasında, ilk bakışta, 27 Mayıs döneminin yöntemi izlenir gibi görünmektedir. Ancak, her iki anayasanın hazırlanma, kabul ve yürürlüğe girme süreçleri bakımından önemli farklılıklar söz konusudur. Bu anayasaların içeriklerini ve kabullerinden sonraki maceralarını önemli ölçüde etkileyen bu farklılıklar şöyle sıralanabilir:

Anayasalar kısa ve özlü metinlerdir. Anayasaların içerisinde edebî ifadeler, söz sanatları da bulunur. Her anayasada bulunmayan başlangıç bölümü, bu kuralın biraz dışına çıkılabilen bir bölümdür. Bir anayasanın tarihçesine, erdemlerine, kalıcılığına ilişkin bölümlerinde de edebiyata az çok yer verilebilen bölümdür. Bu bakımdan, 1961 Anayasasında romantizm söz konusudur. Buna karşılık, 1982 anayasası metafizik, hatta teolojik özellikler taşır (Parla, 2000: 18). 1961 Anayasası Cumhuriyet tarihi anayasacılığımızda ilklerin olduğu bir metindir (Sevinç, 2017: 109). 1982 Anayasası da getirdiği yeniliklerle birlikte yine ilklere sahip bir anayasadır.

Milli Birlik Komitesi ve sivillerin yer aldığı Temsilciler Meclisinden oluşan bir Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası, % 80 üzerinde bir katılımı ile gerçekleşen halk oylamasında, % 61.5 oranında kabul oyu aldı (Özkorkut, 2013: 20). 1982 Anayasası ise Danışma Meclisi ve Kurucu Meclisin çalışmaları

neticesinde yapılan referandumda yüzde 92 oranında evet oyu ile kabul edildi (Yaşar, 1990: 152). 1982 Anayasası daha yüksek bir katılım ve oyla kabul edilmiştir.

1982 Anayasası, Türk anayasa tarihinde tanık olunan en uzun metinli anayasadır. Bu anayasa, 7 kısımdan, 177 esas ve 16 geçici maddeden oluşmuştur (Karamustafaoğlu ve Turhan, 1986: 14). 1961 Anayasası 1982 Anayasası'na göre daha kısadır. Oy verme yaşı anayasanın ilk metninde 21 olarak belirlenmişti. Daha sonra 1987'de yapılan değişiklikle oy verme yaşı 20 olarak belirlendi (Yayla, 1991: 191).

1961 Anayasasının hazırlanmasında Temsilciler Meclisi, 1982 Anayasası'nın hazırlanmasında Danışma Meclisi görev yapmıştır. 1961'deki Temsilciler Meclisi ile 1981'deki Danışma Meclisi arasındaki en önemli fark; bu meclislerin öteki kanatla ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. 1961 Kurucu Meclis modelinde, anayasanın yapımı bakımından Temsilciler Meclisi ile Milli Birlik Komitesi arasında farklı görüşlerin ortaya çıkması halinde işletilmesi öngörülen mekanizma, Temsilciler Meclisini MGK'ya göre daha etkili kılmaktaydı. Danışma Meclisi ise, adından da anlaşılabilir gibi, anayasa yapımı bakımından ön çalışma yapan bir kuruluş konumundan öteye giden yetkilere sahip bulunmamaktaydı (Sabuncu, 2001: 5).

1961 ve 1982 anayasaları askeri darbelerin ve rejimin ürünüdür. Anayasanın hazırlanması ve uygulanmaya konması sürecinde de etkili olan darbeyi gerçekleştiren Türk Silahlı Kuvvetleri Komutanlarıdır (Ayan, 2007: 15). Bu ikisi, aralarında hazırlanış koşulları ve içerikleri bakımından önemli farklar bulunsa da, demokratik kurucu organlar eliyle ve demokratik usuller yoluyla doğmuş değillerdi (Tanör, 2014: 160) 1961'de askeri darbenin gerekçesi olarak *"meşruluğunu kaybetmiş bir iktidar"* gösterilirken, 1982'de *"bölücü ve yıkıcı bir iç savaş"* ileri sürülmüştür (Parla, 2000: 20). 1961 Anayasası çoğulcu bir demokrasi anlayışına geçişi temsil ederken, 1982 Anayasası otoriter bir devlet anlayışını temsil etmektedir (Sabuncu, 2001: 3). Her iki anayasa, bir kanadı askerî harekâtın liderliğini yapan kuruldan (MBK ve MGK) diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclisler tarafından hazırlanmıştır. İki anayasada da Kurucu Meclisin sivil kanadı seçimle oluşmamıştır. (Özbudun, 2004: 52-53).

1982 Anayasası'na göre; ikinci meclis durumunda olan Cumhuriyet Senatosu kaldırıldı. Cumhurbaşkanlığı seçimi dört tur ile sınırlandırıldı. Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili görevleri artırılarak daha etkin hale getirildi. Olağanüstü hal durumuna yer verildi. Devlet Denetleme Kurulu, Yüksek Öğretim Kurulu, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi adı ile yeni kurumlar oluşturuldu (Bingöl, 1993: 227).

1961 Anayasası için yapılan halkoylamasında daha özgürlükçü bir ortam söz konusu iken 1982 Anayasası nispeten daha sıkı ve katı ortamda referanduma sunuldu. DP'nin kapatılmasından sonra onun mirasına sahip çıkmak için kurulmuş olanlar dâhil, siyasal partilerin kamuoyu oluşturma yolunda rol oynamaları mümkün oldu. Anayasa metnine hayır denmesi gerektiğini savunan siyasal etkinlikler görece serbest bir biçimde yürütülebildi. 1982 halkoylaması ile ilgili MGK kararıyla, *"Anayasanın halkoylamasında halkın vereceği reyın nasıl olması gerektiği konusunda"* telkinde bulunmayı yasaklamakta ve *"Devlet Başkanının Anayasayı tanıtmaya konuşmalarının"* hiç bir biçimde eleştirilemeyeceğini bildirmekteydi (Sabuncu, 2001: 7).

1982 Anayasası, birçok kesimi dışlamış bir anayasadır (Yanık, 2013: 43). 1983 seçimleri öncesinde hangi partilerin bu seçime katılabileceğini ve kimlerin milletvekili olabileceğini, uygun görmedikleri isimleri veto ederek istemediklerinin milletvekilleri olmalarını engellemişlerdir (Yetkin, 1994: 20). 1961 seçimlerinde ise benzer bir uygulama Demokrat Partili üyelere uygulanmıştır.

1982 Anayasası'ndaki bir diğer fark, anayasanın değiştirilemeyecek hükümlerinin 1961'e göre çok arttırılmış olmasıdır (Parla, 2000: 29). 1982 Anayasası'nın en sakıncalı maddesi ise geçici 15'inci maddedir. Bu madde hem o dönemin yöneticilerinin yargılanmasını önler, hem de o sırada çıkanları kanun ve kararnemelerin anayasaya aykırılık gerekçesiyle iptallerini yasaklar (Kongar, 2000: 42). Nitekim darbeciler, 2010 yılındaki referandumla birlikte, darbeden 32 yıl sonra yargılanmaya başladı. Fakat darbeyi gerçekleştiren 5 generalinde farklı tarihlere ölümüne ile birlikte haklarındaki davalar düşürüldü.

1982 Anayasası'nda; çift meclis uygulamasına son verildi, parlamentonun çalışma süresi uzatıldı, parlamentoda toplantı yeter sayısı üçte bire indirildi, yürütmeyi güçlendirmek için cumhurbaşkanının yetkileri önemli bir biçimde artırıldı, ülkedeki anarşiyi önlemek için de temel hak ve özgürlüklere ciddi kısıtlamalar getirildi. Ayrıca yeni seçim kanunu ile de, % 40–43 oranında oy alan bir siyasi partinin tek başına iktidar olmasına imkân verecek düzenlemeler yapıldı. Ancak, bütün bu çalışmalar yapılırken, sorunlara yüzeysel nedenler göz önüne alınarak çözüm aranmıştı (Serdaroğlu, 2001: 332-333). Fakat bulunan çözümler kimi zaman yetersiz ve kimi zaman da yeni problemlerin ortaya çıkmasına sebep oldu.

1924 Anayasasında kuvvetler birliği ilkesi vardır. Yasama, yürütme ve yargı TBMM'nin elindedir. 1924 Anayasası uzun yıllar boyunca çoğu kimseler tarafından, 1961 ve özellikle 1982 anayasalarının vesayetçi ruhu ile karşılaştırıldığında daha demokratik olarak kabul görmektedir (Özbudun, 2012: 8). 1961 ve 1982 Anayasalarında, kuvvetler birliği ilkesinden vazgeçilmiş, kuvvetler ayrılığı prensibi benimsenmiştir (Yılmaz, 2012: 24).

1982 Anayasası, 1961 Anayasasının askeri otoriteye tanıdığı yetki ve ayrıcalıkları muhafaza etmiş, bunlara yenilerini eklemek suretiyle bir yandan askeri vesayetin derinleşmesini sağlarken, diğer yandan da 1961 Anayasası döneminde fiilen vesayet kurumuna dönüşen cumhurbaşkanlığı ve Anayasa Mahkemesi gibi organları gerçek vesayet makamlarına dönüştürmüştür. (Yazıcı, 2011: 260-261).

1961 Anayasası'nın hazırlanmasında emeği geçen isimlerden biri olan Mümtaz Soysal 1961 ve 1982 Anayasalarını şu şekilde karşılaştırır: *"1961 Anayasası, toplumun bütününü ilgilendiren şiddet olaylarını önleyemediği, önlenmek istenen durumların ortaya çıkışından da sorumlu tutulduğu bir anayasa olarak nitelendirilmiştir. Sorunlarla baş edemeyen iktidarlar zaman zaman hem sorunları, hem de sorunlar karşısındaki başarısızlıklarını anayasaya yüklemişlerdir. 1982 Anayasası, özgürlükler karşısında otorite yönü ağır basan bir devlet düzeni amaçlamıştır. Yasamanın daha verimli çalışır duruma getirilmesiyle birlikte yürütmenin güçlendirilmesi ve özellikle Cumhurbaşkanının geniş yetkilerle donatılması bu anayasanın devlet sistemine ilişkin en önemli özellikleridir"* (Soysal, 1997: 17).

SONUÇ

12 Eylül Darbesinden sonra Türkiye yeni bir dönemece girmiş oldu. MGK, hemen hemen her konuda düzenlemeye gitti. 1961 Anayasasının daha özgürlükçü anlayışıyla 12 Eylül darbesini yapan zihniyet birbiriyle uyumuyordu. MGK'ya göre anayasa birçok problemi içinde barındırıyordu ve yeni bir anayasa yapmaya ihtiyaç vardı.

7 Kasım 1982 tarihinde halkın önüne iki sandık konuldu. Birinde anayasa diğesinde ise Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığına seçilmesi meselesi vardı. Halkın büyük çoğunluğu dönemin şartları gereği bu oylamaya kabul dedi. 1982 Anayasası'nın kabulü ile birlikte kişi hak ve özgürlükleri daha sıkı bir kontrol altına alındı. Kurumların görev ve yetkileri yeniden düzenlendi. 1982 Anayasası'nın en sakıncalı maddesi ise geçici 15. madde olmuştur. Bu madde ile darbeyi yapan ekip adeta kendilerini anayasal korumaya almışlardır. 2010 yılındaki referanduma kadar bu güvenceleri devam etti. 2010 referandumuyla birlikte darbecilerin yargılanmalarının önü açıldı. Ancak 5 generalden sadece Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya hayattaydı. Haklarında yargı süreci devam ederken iki ismin de ölümüyle birlikte dava düşmüş oldu.

1982 Anayasası darbeci zihniyet tarafından hazırlanmış olup devlet otoritesinin artırıldığı bir anayasadır. Anayasanın hazırlanmasında görevli olan Danışma Meclisi konum itibarıyla adı gibi sadece danışma, ön hazırlık aşamalarında etkili olmuştur. 1982 Anayasası'nın tanıtım aşamasında hiçbir kimse açıkça eleştiri yapamamış ve yapmak isteyenler de MGK tarafından engellenmiştir. 1982 Anayasası, toplumsal hayatı ayrıntılı bir biçimde düzenleme amacıyla hazırlanmıştır. Fakat bu düzenlemeler katı ve sert olması hasebiyle yeni sorunları beraberinde getirmiştir. 1983 seçimlerinde de darbeci zihniyet yine etkin rol oynamıştır. Bir

anayasanın ömür ve vadesi önceden kestirilemeyecek nitelikteki etkenlerin oynayacağı role bağlıdır. Bu bağlamda 12 Eylül Darbesi'nin anayasası olan 1982 Anayasası uzun bir süre varlığını korumuştur.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

- Cumhuriyet, 9 Mayıs 1982.
Cumhuriyet, 8 Kasım 1982.
Günaydın, 8 Kasım 1982.
Güneş, 22 Temmuz 1982.
Güneş, 24 Eylül 1982.
Hürriyet, 29 Mayıs 1984.
Milliyet, 18 Temmuz 1982.
Milliyet, 20 Temmuz 1982.
Milliyet, 21 Temmuz 1982.
Milliyet, 24 Temmuz 1982.
Milliyet, 25 Ekim 1982.
Milliyet, 2 Kasım 1982.
Milliyet, 8 Aralık 1988.
Resmî Gazete, Sayı 17863, 9 Kasım 1982.
Tercüman, 5 Ağustos 1982.

Eserler

- Arcayürek, C. (2007). *Çankaya*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayan, S. (2007). Siyasî Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, VIII(2), 1-24.
- Bingöl, İ. (1993). *Ülkemizde Anayasa Hareketleri*, İstanbul: Atak Ofset.
- Cumhuriyet Ansiklopedisi*, (2002). IV, (Ed: H. Ersel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Doğan, M. (2012). Başlangıç Hükümleri, *Karşılaştırmalı Anayasa Çalışmaları*, (Haz: M. Bilgin – K. Koçak), Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları, 1-14.
- Gözübüyük, Ş. (2007). *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, I, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karamustafaoğlu, T. – Turhan M, (1986). *1961-1982 Anayasaları Karşılıklı Metinler*, Ankara: Teori Yayınları.
- Kerestecioğlu, İ. (2002). 1982 Anayasasının Hazırlanma Sürecinde Toplumsal Muhalefet, *Cumhuriyet Döneminde Siyasal Düşünce ve Modernleşme*, (Ed: A. Dikmen), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 331-348.

- Kongar, E. (1998). *21.Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2000). *28 Şubat ve Demokrasi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Milli Güvenlik Konseyi, (1981). *12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oder, B. (2016). Anayasa Nedir? Anayasacılık Nedir?, *Türkiye'nin Anayasa Gündemi*, (Der: İ.Ö. Kaboğlu), İstanbul: İletişim Yayınları, 14-17.
- Onar, E. (1993). *1982 Anayasasında Anayasayı Değişirme Sorunu*, Ankara.
- Oran, B. (1989). *Kenan Evren'in Yazılmamış Anıları*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özbudun, E. (2012). *1924 Anayasası*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, E. (2004). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özkorkut, N. (2013). Egemenlik Ve Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Açısından Türk Anayasalarına Tarihsel Bir Bakış, *Cumhuriyetin 87 Yılında Anayasa Ve Dış Politika Tartışmaları*, (Haz: Y. Türkkan – E. Saral), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 15-25.
- Parla, T. (2000). *Türkiye'de Anayasalar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sabuncu, Y. (2001). *Anayasaya Giriş*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Serdaroğlu, R. (2001). *Türkiye'de Sistem Sorunu: Avrupa Emperyalizminden Doğu-Batı Kiskacına*, Ankara: Kanomat Matbaacılık.
- Sevinç, M. (2017). Türkiye'de Anayasal Düzen: 1920-2012, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, (Der: F. Alpkaya – B. Duru), Ankara: Phoenix Yayınevi, 107-162.
- Soysal, M. (1997). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tanilli, S. (1996). *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tanilli, S. (2004). *Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa 1961-1982*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Tanör, B. (2014). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turhan, M. (1997). *Anayasal Devlet*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Yanık, M. (2013). "Özgürlükçü, Sivil, Olağan Ve Demokratik Bir Anayasa Arayışı", *Cumhuriyetin 87 Yılında Anayasa Ve Dış Politika Tartışmaları*, Haz: Yasemin Türkkan - Emre Saral, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 26-34.
- Yaşar, M. (1990). *Paşalar Politikası*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Yayla, Y. (1991). "Anayasa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XIII, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 164-194.
- Yazıcı, S. (2011). Türkiye'de Anayasal Değişimin Tarihi, *Anayasa Yapımı ve Anayasal Değişim Türkiye'de Anayasal Değişim Beklentileri*, (Ed: O. Ergül), Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s.253-278.
- Yeni Türk Ansiklopedisi*, I, (1985). "Anayasa", İstanbul: Ötüken Neşriyat, 141-142.
- Yetkin, Ç. (1994). *12 Eylül'de İrtica Niçin ve Nasıl Gelişti*, Ankara: Ümit Yayınları.
- Yılmaz, F. (2012). *Türk Anayasa Tarihi(1808-2010)*, İstanbul: İz Yayıncılık.